

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

محمد حسن رضائی

چکیده

شریعت اَنُور در ورود به نماز دوری از خبث و حدث را شرط کرده و این شرط در شش مورد معفو می باشد که از موارد آن می توان به عفو از خون کمتر از درهم (غیر خون حیض ، نفاس و استحاضه) اشاره کرد ؛ با عنایت به منطوق تعدادی از روایات برداشت این حکم اتفاقی به نظر می رسد و ظهور روایات در همین حکم خواهد بود چنانچه بیان فقها از حکم نیز این گمان را به درجه اطمینان می رساند. بعضی روایاتی که در أدله عفو مذکور از آن بحث می شود به دلالت منطوق، بیان می دارند که عفو مذکور شامل خون مقدار درهم نخواهد بود چنانچه شیخ طوسی قائل به إجماع در این قول شده اند ولی نباید مرحوم سلار که مخالف این قول است را نادیده گرفت گرچه پاسخ به استدلال فرضی این بزرگوار خود سبب تضعیف این قول می شود؛ بعد از بیان این دو قول و انتخاب قول صحیح باید عنایت داشت که بحث از مساوی بودن خون با مقدار درهم با همه تزلزلی که در مصداق یابی درهم منظور شارع است قطعاً اتفاقی کمیاب و بلکه نایاب می باشد.

کلید واژگان: خون معفو، معفوات نماز، درهم، نجس، متنجس

مقدمه

نماز، خضوعی زیبا و عبادتی بلند مرتبه است که به جهت اهمیت وافر و تأثیری شگرف در زندگی بشر به مثابه ستونی پایدار و رکنی رکین برای دین مبین اسلام می باشد تا جایی که گوهر تابناک پنجم آسمان ولایت در این باره فرموده اند: «الصَّلَاةُ عَمُودُ الدِّينِ مَثَلُهَا كَمَثَلِ عَمُودِ الْفُسْطَاطِ - إِذَا تَبَّتْ الْعَمُودُ تَبَّتِ الْأَوْتَادُ وَالْأُطْنَابُ - وَإِذَا مَالَ الْعَمُودُ وَانْكَسَرَ لَمْ يَنْبُتْ وَتِدٌ وَ لَا طُنْبٌ.»

شریعت آنور که حقیقت صلاه از جانب خود اوست، برای ورود به این عمل عبادی که مؤمن را محیای تقرب به پروردگار می سازد شرایط و آدابی مشخص کرده است که از جمله این شرایط آن است که فرد برای ورود به نماز مبرّی از خبث و حدث باشد؛ این شرط، به مثابه حکمی مطلق می باشد که با توجه به مجموعه ای از روایات اخذ شده است و تعدادی از این روایات شریفه را شیخ حر عاملی (۱۱۰۴ ه ق) با عنوان ذیل که بیان فتوای ایشان می باشد در کتاب شریف وسائل الشیعه جمع آوری فرموده اند: «بَابُ وُجُوبِ إِزَالَةِ النَّجَاسَةِ عَنِ الثُّوبِ وَ الْبَدَنِ قَلِيلَةً كَانَتْ أَوْ كَثِيرَةً لِلصَّلَاةِ إِلَّا قَلِيلًا الدَّمَّ.»

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

شریعت سمحۃ سهله در چهار موضع حکم مطلق قبل را تقیید زده و در این چهار مورد، نجاست را مضر به حال نماز ندانسته است. نگاهی اجمالی به این چهار موضع، محل دقیق بحث را تبیین می کند؛

الف. « عَفَى فِي الثَّوْبِ وَ الْبَدَنِ عَنْ دَمِ الْجُرْحِ وَ الْقَرْحِ مَعَ السَّيْلَانِ دَائِمًا - أَوْ فِي وَقْتِ لَا يَسَعُ زَمَنُ فَوَاتِهِ الصَّلَاةَ. »

ب. « و (عَفَى) عَنْ دُونَ الدَّرْهِمِ الْبَغْلِيِّ » البته در این مورد که محل بحث فعلی می باشد و این سیاهه پاره ای از مسائل را حول آن مطرح می کند باید به نکته ای اشاره داشت که شهیدین (رحمة الله علیهما) فرموده اند: « و إِنَّمَا يُغْتَفَرُ هَذَا الْمَقْدَارُ مِنَ الدَّمِ - غَيْرَ الدَّمَاءِ الثَّلَاثَةِ - »

ج. ثوب المریبه للولد.

د. الثانی ما لا یتتم صلاة الرجل فیہ وحده لکونه لا یستر عورتیه.

در این تحقیق تخصصا به بخش دوم نجاستی که در نماز معفو است پرداخته خواهد شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مجموعه علمی - اطلاع رسانی امام علی (ع)

۱. عفو خون کمتر از یک درهم

حکمی که مختصرا بدان اشاره شد این است که خون کمتر از یک درهم در هنگام نماز در صورتی که از خون های سه گانه (حیض، نفاس، استحاضه) نباشد به نماز ضرری نمی رساند یا به بیان دیگر ازاله و تطهیر خون مذکور در لباس نمازگزار برای ورود به نماز واجب نیست.

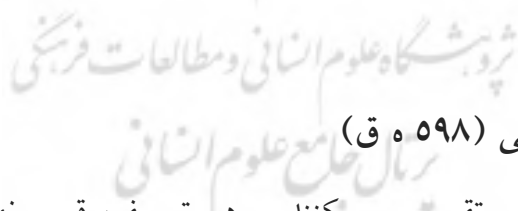
بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

۱-۱. اتفاق حکم در بین علما و طریقه بیان آن در کتب فقهای عظام

در ابتدای بحث بیان شهید ثانی در مورد خون مذکور گذشت و در ادامه نیز به بیان بزرگانی از فقها خواهیم پرداخت که بعضاً در نحوه ی بیان و تقسیم بندی ها روش خاص به خود را در پیش گرفته اند و از تعاریف ذیل در مباحث بعدی نیز بهره خواهیم جست.

۱-۱-۱. سَلَّارِ دِیَلْمِی (۴۴۸ ه ق)

مرحوم سلار در ابتدای بحث نجاسات، نجاست را به سه گروه تقسیم می کند و انتخاب عناوین این سه قسم با توجه به حکم آن ها صورت پذیرفته است: ایشان دسته اول نجاسات را شامل نجاستی می دانند که ازاله مقدار کم و زیاد آن برای نماز واجب است و گروه دوم از نجاسات را خونی دانسته که کمتر از درهم آن معفو قرار گرفته است و در تعریف آن فرموده اند: «و الثانی: کل دم غیر دم الحیض و الاستحاضة و إن النفس: لأن ما عدا هذا الدم - إذا كان فی ثوب منه قدر الدرهم الوافی متفرقا جاز. و إن زاد علی ذلک وجب إزالته»^۱

۱-۱-۲. ابنِ اِدْرِیسِ حَلِی (۵۹۸ ه ق)

ایشان خون را به نه قسم تقسیم می کنند و در تعریف قسم نهم آن را شامل خون تمامی حیوانات می دانند و در حکم این خون بیان می دارند که این خون اگر کمتر از درهم در لباس نمازگزار یا بدن او باشد به نماز لطمه ای نخواهد زد.

الباب أن الدّم علی تسعة أقسام... الدم التاسع ما عدا ما ذكرناه من الثمانية الأجناس، و هو دم سائر الحيوان، سواء كان مأكول اللحم أو غيره، نجس العين أو غير نجس العين....

۱. دیلمی، سلار، حمزة بن عبد العزيز، المراسم العلوية و الأحكام النبوية، ص ۵۵، در یک جلد، منشورات الحرمین، قم - ایران، اول، ۱۴۰۴ ه ق

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

فهذا الدم أعنى التاسع من الدماء نجس، إلا إنَّ الشارع عفى عن ثوب و بدن أصابه منه دون سعة الدرهم الوافی.^۱

۱-۱-۳. محقق حلی (۶۷۶ ه ق)

تجب إزالة النجاسة عن الثياب و البدن للصلاة...و (عُفی) عما دون الدرهم البغلی سعة من الدم المسفوح الذي ليس من أحد الدماء الثلاثة...^۲

۱-۱-۴. علامه حلی (۷۲۶ ه ق)

مرحوم علامه حلی نیز ابتدا در حکمی کلی فتوا به وجوب إزالة نجاست صادر می کنند و سپس مورد معفو منظور را ذکر می فرمایند:

يجب إزالة النجاسة عن البدن و الثوب للصلاة...سواء إن قلت أو كثرت.

عدا الدم، فقد عفی عن قليله فی الثوب و البدن- و هو ما نقص عن سعة الدرهم البغلی ، إلا دم الحيض و الاستحاضة و النفاس و نجس العين.^۳

۱-۱-۵. محقق کرکی (۹۴۰ ه ق) علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تجب إزالة النجاسات عن الثوب و البدن للصلاة...عُفی عما نقص عن سعة درهم بغلی من الدم، و المتنجس به غیر الثلاثة و نجس العين.^۴

۲. حلی، ابن ادریس، محمد بن منصور بن احمد، السرائر الحاوی لتحرير الفتاوی، ج ۱، ص ۱۷۷، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، ۱۴۱۰ ه ق

۳. حلی، ابن ادریس، محمد بن منصور بن احمد، السرائر الحاوی لتحرير الفتاوی، ج ۱، ص ۱۷۷، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، ۱۴۱۰ ه ق

۱. حلی، علامه، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام، ج ۱، ص ۱۹۲ و ۱۹۳، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۱۳ ه ق

۲. عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، رسائل المحقق الکرکی، ج ۱، ص ۹۶ و ۹۷، ۳ جلد، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی و دفتر نشر اسلامی، قم - ایران، اول، ۱۴۰۹ ه ق

۱-۱-۶. صاحب مدارک (۱۰۰۹ ه ق)

حکم مذکور تا جایی در فقه شهرت دارد که صاحب مدارک ادعای إجماع فقهای امامیه در این مسأله را دارد: «أجمع الأصحاب على أن الدم المسفوح - وهو الخارج من ذی النفس - الذی لیس أحد الدماء الثلاثة، و لا دم القروح و الجروح إن كان أقل من درهم بغلی لم یجب إزالته للصلاة»^۱

۱-۱-۷. شیخ حر عاملی (۱۱۰۴ ه ق)

شیخ حر عاملی نیز بنابر روش خود در کتاب شریف وسائل الشیعه فتوا را عنوانی قرار می دهد برای مجموعه ای از روایات در «باب جواز الصلّاء مع نجاسه الثوب و البدن بما یُنقص عن الدرهم من الدّم مجتمعا عدا ما استثنی»^۲ برای دوری از إطاله کلام به همین مقدار از بیانات فقهای کرام در این باب بسنده می شود و در مواضع مختلف از تعاریف علماء استفاده می شود.

۱-۲. مستند حکم عفو از ما دون درهم

در این بخش به بررسی دو روایت از این روایات پرداخته می شود و با توجه به ظهور روایت به دو فرع از حکم عفو اشاره ای خواهد شد.

«مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ فِي حَدِيثٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع الرَّجُلُ يَكُونُ فِي ثَوْبِهِ نَقْطُ الدَّمِ - لَأ يَعْلَمُ بِهِ ثُمَّ يَعْلَمُ فَيَنْسَى أَنْ يَغْسِلَهُ فَيَصَلِّي - ثُمَّ يَذْكُرُ بَعْدَ مَا صَلَّى أَوْ يُعِيدُ صَلَاتَهُ - قَالَ يَغْسِلُهُ وَ لَأ يُعِيدُ صَلَاتَهُ - إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِقْدَارَ الدَّرْهِمِ مُجْتَمِعًا - فَيَغْسِلُهُ وَيُعِيدُ الصَّلَاةَ.»

۳. عاملی، محمد بن علی موسوی، مدارک الأحکام فی شرح عبادات شرائع الإسلام، ج ۲، ص ۳۱۰، ۸ جلد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام،

بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۱ ه ق

۴. عاملی، حرّ، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۳، ص ۴۲۹، ۳۰ جلد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۰۹ ه ق

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

با توجه به این روایت، فرد علم به وجود خون داشته است ولی در هنگام نماز وجود این نقطه های خون را فراموش کرده است، حضرت در جواب (به پرسش او در باره حکم نمازش می فرمایند) اگر نقطه های خون در صورت جمع بیش از یک درهم باشد نماز خوانده شده اعاده ندارد ولی لباس شسته می شود (یغسله) آنچه از این روایت به دست می آید این است که نماز در صورت نسیان عارض بعد از علم به وجود نجاست نیازی به اعاده ندارد ولی شستشو لباس لازم است زیرا عبارت (یغسله) اخبار است به داعیه انشاء؛ حال جای این سوال است که آیا این فعل که به انگیزش امر آمده آیا از نوع امر مولوی می باشد و یا امر ارشادی؟ یعنی در این مجال، شارع بما هو شارع امر می کند تا عمل بدان لازم باشد یا خیر شارع بما هو مرشد امر به رعایت پاکیزگی می کند که تأییدی بر حکم عقلا باشد؟ گویا در صورت بیان اول حکم شارع واجب گیری می شود و عمل بدان برای ورود به نماز های بعدی واجب می شود ولی در صورت دوم حکم وجوب به امر ارشادی تعلق نمی گیرد و نهایت برداشتی که می توان از این بخش روایت داشت استحباب شستن لباس برای ورود به نماز های بعدی می باشد؛ برای پاسخ به این سوال تا جایی که ممکن است باید تبیین روایت با روایت را داشته باشیم البته در صورت عدم مشکل سندی و ظهور دلالت مفهومی.

از جمله روایاتی که در باب مذکور در کتاب شریف وسائل الشیعه بعد از روایت مذکور آمده است روایت ذیل می باشد:

«عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: فِي الدَّمِ يَكُونُ فِي الثَّوْبِ - إِنْ كَانَ أَقْلًا مِنْ قَدْرِ الدَّرْهِمِ فَلَا يُعِيدُ الصَّلَاةَ - وَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ قَدْرِ الدَّرْهِمِ وَكَانَ رَأَهُ - فَلَمْ يَغْسِلْهُ حَتَّى صَلَّى فَلْيُعِدْ صَلَاتَهُ - وَإِنْ لَمْ يَكُنْ رَأَهُ حَتَّى صَلَّى فَلَا يُعِيدُ الصَّلَاةَ.»

با توجه به این روایت شریفه اگر مقدار خون کمتر از یک درهم باشد (چه بداند خون کمتر از درهم در لباس یا بدن اوست و فراموش کند و چه فراموش نکند و چه

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

اینکه اصلاً نداند خون کمتر از درهم در لباس اوست) به طور مطلق ضربه ای به نماز نمی زند فلذا مضر نبودن خون کمتر از درهم به نماز اختصاصی به ظرف نسیان ندارد اما این روایت در مورد شستن لباس در حالت مذکور ساکت است ولی از آنجا که وجوب شستن لباس یا بدن در صورت وجود خون کمتر از درهم (غیر از دماء ثلاثه) در فرض وجوب، واجب غیری است برای نماز، در صورت عفو از این مقدار و مضر نبودن آن برای نماز می توان این امر به شستن را در روایت قبلی امری ارشادی دانست و نهایت دلالت آن برای ورود به نماز را دلالت بر استحباب دانست.

۱-۳. درهم موجود در روایت

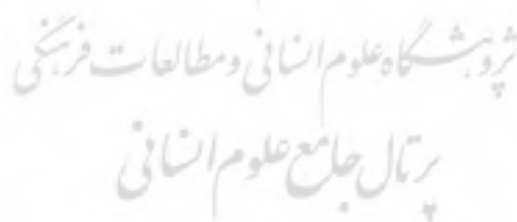
در مورد این که مقدار درهم که منظور روایات است چه میزان می باشد و کدام درهم مقصود در روایت است صحبت های فراوانی در آثار بزرگان در گرفته است که در این بحث اجمالاً به نقل نظر مشهور پرداخته خواهد شد:

شهید ثانی در شرح کلام شهید اول درهم منظور را درهم بغلی دانسته است^۱ و در کتاب شریف مسالک آن را به إسکان غین و تخفیف لام و همچنین به فتح غین و تشدید لام صحیح دانسته اند و به مقدار اندازه آن پرداخته اند و سه مقدار برای آن ذکر کرده اند:

الف. گودی کف دست

ب. بند اول انگشت ابهام

ج. بند اول انگشت شست.^۲

۱. الروضة البهية في شرح اللمعة الدمشقية (المحشى - كالنتر) ج ۱ ص ۲۹۰

۲. (بإسكان الغين و تخفيف اللام أو بفتحها مع تشديد اللام - يقرب سعته من أخص الراحة، و هو ما انخفض من باطن الكف، و قدر بعقد الإبهام، و بعقد السبابة. و المراد بالمسفوح الخارج من البدن) عاملی، شهید ثانی، زین الدین بن علی، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ج ۱، ص ۱۲۵، ۱۵ جلد، مؤسسه المعارف الإسلامیة، قم - ایران، اول، ۱۴۱۳ هـ ق

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

مرحوم ابن ادریس، محقق حلی، علامه حلی، صاحب مدارک و عده ای دیگر از بزرگان نیز اشاره به درهم بغلی دارند؛ در روایاتی که دلالت بر عفو از خون به مقدار درهم دارند، درهم به صورت « الدرهم » آمده است و با توجه به این که احتمالا «ال» موجود در روایت ال عهد ذهنی یا حضوری است فقها به عنوان موضوع شناس در پی یافتن مقدار مساحت درهم موجود در زمان ائمه بوده اند و گویا مرحوم ابن ادریس اولین فردی از فقهای عظام است که مقدار آن را با توجه به مشاهده خود اعلام می کند چنانچه فرموده اند: « شاهدتُ درهما من تلک الدرهم، و هذا الدرهم أوسع من الدینار المضروب بمدينة السلام، المعتاد، تقرب سعة من سعة أخمص الراحة. »

۲. حکم عفو در مقدار خون به اندازه درهم

مبحث قبل در باب عفو از خون کمتر از درهم بود که این مبحث در بین فقهای شیعه اجماعی بوده است اما سوالی که مطرح می شود و موردی که محل نزاع واقع می شود خود مقدار درهم است زیرا طبق منطوق روایت در صورتی که فرد مصلی عالم به وجود خون بوده باشد اگر خون کمتر از درهم باشد نیازی به إعادة نماز نیست و این مقدار معفو است و اگر خون بیش از درهم باشد باید محل نجاست تطهیر گردد؛ آنچه در نگاه اول در منطوق روایات مشهود نیست حالتی است که قدر خون (غیر از دما ثلاثة) به اندازه درهم باشد.

۱-۲. قائلین به معفو بودن مقدار درهم

مرحوم سلار (۴۴۸ ه ق) قدر درهم را نیز معفو می دانند: « إذا كان في ثوب منه قدر الدرهم الوافي متفرقا جاز. و إن زاد على ذلك وجب إزالته. » آیت الله خوئی و آیت الله صادق روحانی این نظر را علاوه بر مرحوم سلار به سید مرتضی نیز نسبت داده اند.^۱

۱. دیلمی، سلار، حمزة بن عبد العزيز، المراسم العلوية و الأحكام النبوية، ص ۵۵

۲-۱-۱. استدلال مبنی بر عفو از مقدار درهم

الف. برای ادعای این دو بزرگوار می توان گفت^۲ که مقتضای شرطیت میزان بیش از درهم برای عدم عفو در صحیحۀ مذکور و آتی، این است که از درهم عفو صورت گرفته باشد. چنانچه حضرت آیت الله صادق روحانی در این مورد فرموده اند: «و استدلال للثانی: بصحیح اسماعیل الجعفی عن ابی جعفر (علیه السلام): فی الدم یکون فی الثوب قال: ان کان اقل من الدرهم فلا یعید الصلاة، و ان کان اکثر من الدرهم و کان قد راه و لم یغسله حتی صلی فلیعد صلاته. فان مقتضی الشرطیة الثانیة العفو عن مقدار الدرهم ایضاً»^۳

اشکال استدلال: البته نقصان این استدلال ظاهر است زیرا همانطور که مفهوم مخالف قضیۀ شرطیۀ دوم (در صورت قول به وجود آن) اقتضای عفو از مقدار مساوی و کمتر از درهم را دارد، مفهوم مخالف قضیۀ شرطیۀ اول نیز اقتضای عدم عفو از مقدار درهم و بیش از آن را دارد که در این حالت تعارض بین مفهوم صدر و ذیل روایت وجود دارد فلذا می توان قدر متیقن را که عفو از مقدار کمتر از درهم و عدم عفو از مقدار بیش از درهم می باشد را أخذ کرد و در محل نزاع دو مفهوم، تساقط را جاری ساخت و به اصل که همان مانعیت نجاست برای نماز است بازگشت کرد.

ب. روایت صحیحۀ ابن مسلم: «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ الدَّمُ يَكُونُ فِي الثَّوْبِ عَلَيَّ وَ أَنَا فِي الصَّلَاةِ قَالَ إِنْ رَأَيْتَ وَ عَلَيْكَ ثَوْبٌ غَيْرُهُ فَاطْرَحَهُ وَ صَلَّ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ غَيْرُهُ فَامْضِ فِي صَلَاتِكَ وَ لَا إِعَادَةَ عَلَيْكَ مَا لَمْ يَزِدْ عَلَيَّ مِقْدَارِ الدَّرْهِمِ وَ مَا كَانَ أَقْلَ مِنْ ذَلِكَ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ رَأَيْتَهُ قَبْلُ أَوْ لَمْ تَرَهُ وَ إِذَا كُنْتَ قَدْ

۲. (خلافا للمرتضى و سلار حيث أتھما ذهباً إلى العفو عنه كالأقل) خویی، سید ابو القاسم موسوی، فقه الشیعہ - کتاب الطہارۃ، ج ۴، ۲۹۳ و ۲۹۴.

۶ جلد، مؤسسہ آفاق، قم - ایران، سوم، ۱۴۱۸ هـ ق

(عن السید فی الانتصار و سلار: ثبوت العفو عنه) قمی، سید صادق حسینی روحانی، فقه الصادق علیہ السلام (لروحانی)، ج ۳، ص ۳۷۸، ۲۶ جلد،

دار الکتاب - مدرسه امام صادق علیہ السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۱۲ هـ ق

۳. این استدلال را در آثار مرحوم سلار و سیر مرتضی نیافتیم و گویا استدلال فرضی می باشد

۴. قمی، سید صادق حسینی روحانی، فقه الصادق علیہ السلام (لروحانی)، ج ۳، ص ۳۷۸

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

رَأَيْتَهُ وَ هُوَ أَكْثَرُ مِنْ مِقْدَارِ الدَّرْهِمِ فَضَيَّعَتْ غَسَلَهُ وَ صَلَّيْتَ فِيهِ صَلَاةً كَثِيرَةً فَأَعِدْ مَا صَلَّيْتَ فِيهِ»^۱

بیان استدلال بروایت اینچنین است که اطلاق « ما لم یزد علی مقدار الدرهم» شامل خود درهم هم می شود همانطور که شامل کمتر از درهم هم می باشد.^۲

اشکال به استدلال: این روایت مطلق است و می توان این روایت مطلق را به واسطه روایت صحیحہ ابن ابی یعفر که بیان آن گذشت مقید ساخت و مقدار معفو را کمتر از درهم دانست.^۳

۲-۲. قائلین به معفو نبودن مقدار درهم

مشهور و غالب علمای شیعه قائل به عدم عفو در مورد مقدار خون مساوی با درهم می باشند.^۴

۲-۲-۱. دلیل این قول

الف. روایت صحیحہ ابن ابی یعفر که بیان آن گذشت.

ب. مرسل جمیل: « عن جمیل بن درّاج عن بعض أصحابنا عن أبي جعفرٍ و أبي عبد الله ع أنهما قالَا لا بأسَ بأنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ وَ فِيهِ الدَّمُ مُتَفَرِّقًا شِبْهَ النَّضْحِ فَإِنْ كَانَ قَدْ رَأَاهُ صَاحِبُهُ قَبْلَ ذَلِكَ فَلَا بَأْسَ بِهِ مَا لَمْ يَكُنْ مُجْتَمِعًا قَدَرَ الدَّرْهِمِ»^۱

۱. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامیة)، ج ۳، ص ۵۹، ۸ جلد، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، چهارم، ۱۴۰۷ هـ ق

۲. خویی، سید ابو القاسم موسوی، فقه الشیعة - کتاب الطهارة، ج ۴، ص ۲۹۶

۳. قمی، سید صادق حسینی روحانی، فقه الصادق علیه السلام (لروحانی)، ج ۳، ص ۳۷۹

۴. تا جای که به نقل از شیخ طوسی ادعای اجماع شده است و بعضی نیز این نظر را به امامیة نسبت داده اند که البته مرحوم صاحب جواهر نقدی بر این نظر دارند (رک: جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام ج ۶ ص ۱۱۰ و ۱۱۲ و ۱۱۳)

۴. (النَّضْحُ ما بقى له أثر كقولك على ثوبه نضح دم) ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۲، ص ۶۱۸، ۱۵ جلد، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر، بیروت - لبنان، سوم، ۱۴۱۴ هـ ق

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

با عنایت به عبارت « ما لم یکن مجتمعا قدر الدرهم » ظهور و بلکه نص در این است که مقدار معفو به اندازه درهم نرسد.

۳. نقد

با توجه به اختلاف در مقدار درهم و احتیاط متشرعه در احکام دینی و ندرت وقوع موردی که خون به اندازه درهم باشد می توان گفت که در مقام عمل:

الف. غالبا نمی توان تشخیص داد که آیا این خون به مقدار درهم است یا خیر و این نکته با عنایت به این که مقادیر درهم به صورت عرفی بیان شده و هرکدام از سه مقدار مذکور در درهم در بشر مستوی الخلقه دارای تفاوت می باشد قابل درک و إدراک است.

ب. اگر فردی با توجه به ندرت وقوع این موارد ادعا نمود که ممکن است در روایات از مورد مذکور اهمال شده باشد یا دلالت روایات بر مدعا مجمل باشد در این موارد فرد باید از عمل به این دسته از روایات إعراض کند و به عمومات منع از نجاست در نماز رجوع کند.^۲

چند مبحث دیگر از مسأله عفو از خون غیر دماء ثلاثه باقی ماند که به دلیل اجتناب از تفصیل و نبود وقت کافی از طرح آن صرف نظر می گردد.

پژوهش علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

۵. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الاستبصار فیما اختلف من الأخبار، ج ۱، ص ۱۷۶، ۴، جلد، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، اول، ۱۳۹۰ هـ ق

۱. البته با توجه به بحثی که صورت پذیرفت اثبات شد روایات نسبت بدین مورد اهمال ندارند. (خویی، سید ابو القاسم موسوی، فقه الشیعة - کتاب الطهارة، ج ۴، ص ۲۹۵)

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

الف. عفو از خون کمتر از درهم در غیر دماء ثلاثه اتفاقاً بین فقها و مستند به منطوق روایاتی است که در منابع و مأخذ حدیثی آمده است.

ب. عفو مذکور در مورد خون به اندازه درهم با توجه به منطوق روایات منتفی است و در این بخش باید به حکم عمومات روایات مبنی بر منع نماز با وجود نجاست در لباس و بدن مراجعه کرد گرچه تحقق این مورد در خارج در نهایت ندرت است.

منابع

۱. ابن منظور، ابو الفضل، جمال الدین، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۵ جلد، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع - دار صادر، بیروت - لبنان، سوم، ۱۴۱۴ هـ
- ق
۲. حلی، ابن ادریس، محمد بن منصور بن احمد، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، ۱۴۱۰ هـ ق
۳. حلی، حسن بن یوسف بن مطهر اسدی، قواعد الأحكام فی معرفة الحلال و الحرام، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۱۳ هـ ق
۴. خوبی، سید ابو القاسم موسوی، فقه الشیعه - کتاب الطهاره، ۶ جلد، مؤسسه آفاق، قم - ایران، سوم، ۱۴۱۸ هـ ق
۵. دیلمی، سلار، حمزه بن عبد العزیز، المراسم العلویه و الأحكام النبویه، در یک جلد، منشورات الحرمین، قم - ایران، اول، ۱۴۰۴ هـ ق
۶. طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، الاستبصار فیما اختلف من الأخبار، ۴ جلد، دار الکتب الإسلامیه، تهران - ایران، اول، ۱۳۹۰ هـ ق

بررسی حکمی و سندی عفو از خون کمتر از درهم در نماز

۷. نجفی، صاحب الجواهر، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، ۴۳ جلد، دار إحياء التراث العربی، بیروت - لبنان، هفتم، ۱۴۰۴ هـ ق
۸. عاملی، بهاء الدین، محمد بن حسین و ساوجی، نظام بن حسین، جامع عباسی و تکمیل آن (مَحشّی، ط - جدید)، در یک جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، ۱۴۲۹ هـ ق)
۹. عاملی، حرّ، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ۳۰ جلد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۰۹ هـ ق
۱۰. عاملی، شهید ثانی، زین الدین بن علی، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة (المَحشّی - کلانتر)، ۱۰ جلد، کتابفروشی داوری، قم - ایران، اول، ۱۴۱۰ هـ

ق

۱۱. مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ۱۵ جلد، مؤسسه المعارف الإسلامیة، قم - ایران، اول، ۱۴۱۳ هـ ق
۱۲. عاملی، کرکی، محقق ثانی، علی بن حسین، رسائل المحقق الکرکی، ۳ جلد، کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی و دفتر نشر اسلامی، قم - ایران، اول، ۱۴۰۹ هـ ق
۱۳. عاملی، محمد بن علی موسوی، مدارک الأحکام فی شرح عبادات شرائع الإسلام، ۸ جلد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، بیروت - لبنان، اول، ۱۴۱۱ هـ

ق

۱۴. قمی، سید صادق حسینی روحانی، فقه الصادق علیه السلام (لروحانی)، ۲۶ جلد، دار الکتب - مدرسه امام صادق علیه السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۱۲ هـ ق
۱۵. کلینی، ابو جعفر، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامیة)، ۸ جلد، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، چهارم، ۱۴۰۷ هـ ق

